

Baudinės netesybos ir kitos savo prigimtimi artimos lupikiškos sumos Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje

Viktorija Budreckienė

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Privatinės teisės instituto lektorė
socialinių mokslų daktarė
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 4593
Advokatų kontoros „Raulynaitis, Žemkauskienė ir partneriai“ advokatė
J. Jasinskio 16B, Vilnius, Lietuva
El. paštas: <viktorija.budreckiene@gmail.com>

Straipsnyje „Baudinės netesybos ir kitos savo prigimtimi artimos lupikiškos sumos Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje“ autorė tiria baudinių netesybų sampratą, pateikiamą teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Straipsnyje taip pat analizuojamas užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje klausimas, kai viena iš šalių prašo nepripažinti ir neleisti vykdyti sprendimo, kuriuo priteista sutartimi sulgyta suma, mokėtina dėl sutarties pažeidimo, remdamasi tuo argumentu, kad suma yra baudinė savo prigimtimi (lupikiška), todėl prieštaraujanti viešajai tvarkai. Pateikiami teismų praktikos pavyzdžiai leidžia atskleisti su baudinių netesybų ir savo prigimtimi artimų sumų kvalifikavimu susijusią problematiką.

Pagrindiniai žodžiai: sutarčių teisė, baudinės netesybos, arbitražų teismų sprendimai.

Punitive Agreed Payments for Non – Performance and Other Exorbitant Payments Having Close Nature in Lithuanian Contract Law

The author of article “Punitive agreed payments for non – performance and other exorbitant payments having close nature in Lithuanian contract law” analyses the notion of punitive amounts agreed for contractual non – performance (Lithuanian term “baudinės netesybos”) presented in case-law and legal doctrine. Also, as such amounts are forbidden in current Lithuanian contract law, the author examines related issues – cases of recognition of foreign arbitral tribunal decisions awarding agreed payments for contractual non – performance when debtor requests for non – recognition due to punitive (exorbitant) nature of the awarded amount arguing that they are contrary to the public policy. The examples of case-law presented in this article allow to reveal the issues related to the qualification of such amounts.

Keywords: contract law, agreed payments for contractual non-performance, arbitral tribunal decisions.

Įvadas

Nagrinėjamos problemos aktualumas. Netesybas nustatančios sutarčių sąlygos yra civilinių teisinių santykių dalyvių itin dažnai naudojama tinkamo prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė. Šiame straipsnyje netesybomis vadinamas būtent Lietuvos teisei sistemai būdingas tinkamo prievolių

Received: 30/9/2018. Accepted: 20/3/2019

Copyright © 2019 Viktorija Budreckienė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

įvykdymo užtikrinimo būdas ir civilinės atsakomybės forma, o netesyboms savo prigimtimi artimos sumomis laikytinos užsienio valstybių teisinėse sistemose taikomos sumos, kurias šalys nustato sutartimi, siekdamos iš anksto aptarti pasekmes, kilsiančias skolininkui sutarties pažeidimo atveju. Būtent šis šalių tikslas šiame tyrime laikomas netesybų ir tokių užsienio jurisdikcijose taikomų sumų artima prigimtimi.

Tradiciskai baudinėmis netesybomis laikytos tokios, kuriomis reikalaujama priteisti ir sutartyje nustatytas netesybas, ir visą patirtų nuostolių sumą. Vis dėlto turi būti keliamas klausimas, ar tik toks kreditoriaus reikalavimas gali ir turi būti laikomas reikalavimu priteisti baudines netesybas, kurios Lietuvos sutarčių teisėje yra imperatyviai draudžiamos. Užsienio teisės sistemose taip pat plačiai taikomi netesyboms savo prigimtimi artimi tinkamo prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai arba iš anksto kompensacijos dydį už prievolės pažeidimą numatančios priemonės. Spartėjant sutartinių santykių globalizacijai, Lietuvos teismams tenka vertinti užsienio arbitražų teismų sprendimais priteistų tokių netesyboms savo prigimtimi artimų sutartimi sulgytų sumų legitimumą Lietuvos teisinės sistemos kontekste. Dėl tos priežasties, kad Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje galioja baudinių netesybų draudimas, užsienio arbitražų teismų sprendimai Lietuvoje gali būti pripažinti ir vykdomi tik tuo atveju, jei šiais sprendimais priteistos savo prigimtimi netesyboms artimos sumos nėra baudinio pobūdžio, t. y. nėra lupikiškos¹. Tyrimu siekta nustatyti, ar sprendžiant dėl užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo Lietuvos Respublikoje, kai teismams tenka įvertinti, ar sprendimu priteista suma nėra lupikiška, laikomasi tų pačių principinių nuostatų ir baudinio pobūdžio sampratos, kuri yra formuojama bylose dėl netesybų įvertinimo. Tai, kad nėra bendros baudinių netesybų ir kitų artimų savo prigimtimi baudinio pobūdžio sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, sampratos, nulemia, kad sutartinių santykių šalys negali prognozuoti tikėtinų ginčų dėl reikšmingų tokių sumų priteisimo baigčių. Tai lemia nepasitikėjimą civiline apyvarta, taip pat tam tikrais atvejais skatina skolininkų piktnaudžiavimą. Šios aplinkybės pagrindžia nagrinėjamos temos aktualumą.

Tyrimo objektas – baudinių netesybų ir savo prigimtimi artimų sutartimi sulgytų sumų, mokamų dėl jos pažeidimo, teisinis reguliavimas ir jo praktinis įgyvendinimas Lietuvos sutarčių teisėje. *Tyrimo tikslas* – kompleksiskai išanalizuoti baudinių netesybų ir savo prigimtimi artimų sumų draudimą reglamentuojančias materialiosios privatinės teisės aktų nuostatas, jų taikymo Lietuvos teismuose praktiką ir aiškinimą teisės doktrinoje.

Tikslui pasiekti keliami uždaviniai, nulėmę tyrimo struktūrą:

1. Atskleisti baudinių netesybų reglamentavimo ir aiškinimo teisės doktrinoje ir teismų praktikoje raidą Lietuvos sutarčių teisėje.
2. Aptarti užsienio valstybių teisinėms sistemoms būdingų sutartimis sulgytų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, legitimumo įvertinimo Lietuvos teisinės sistemos kontekste atvejus.

Mokslinis straipsnis rengtas vadovaujantis kokybinės metodologijos požiūriu². Naudojant dokumentų turinio analizės metodą³, rinkti ir analizuoti Lietuvos Respublikoje galiojantys bei galioję teisės aktai, sutarčių teisės nuostatomis vienodinti skirti negriežtosios teisės dokumentai (t. y. UNIDROIT

¹ Sąvoka „lupikiškos“ pasirinkta remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vartojama terminija bylose dėl užsienio arbitražų teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2008.

² BITINAS, B.; RUPŠIENĖ, L.; ir ŽYDŽIŪNAITĖ, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė, 2008, p. 32–35.

³ KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai: vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016, p. 285–290.

Tarptautinių komercinių sutarčių principai⁴ (toliau – UNIDROIT principai), Europos sutarčių teisės principai⁵ (toliau – PECL), Bendros pagrindų sistemos projektas⁶ (toliau – DCFR)). Šis metodas pasitelktas tirti ir teismų sprendimų bei nutarčių⁷, kurie buvo pagrindinis tyrimo šaltinis, turiniui, taip pat jis naudotas mokslinių straipsnių ir kitų mokslo darbų, teisės studijų procesui skirtų leidinių turinio analizei. Pasitelkus sisteminę analizę, leidžiančią nagrinėti tikrovės reiškinius kaip atskirus komponentus ir kaip visumą⁸, kitų teisės normų kontekste tirtos Lietuvos Respublikos teisei priskirtinos baudinių netesybų draudimui taikyti aktualios teisės normos, taip pat negriežtosios teisės dokumentuose numatytos taisyklės. Istorinis metodas pasitelktas atskleidžiant baudinių netesybų reglamentavimo Lietuvos teritorijoje skirtingais laikotarpiais taikytuose teisės aktuose raidą. Lyginamasis metodas naudotas sugretinant aktualias užsienio valstybių teisės normas, taip pat 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucijos dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje taisyklės su Lietuvos Respublikos sutarčių teisės nuostatomis. Apibendrinimai atlikti vadovaujantis interpretavimo⁹ metodu, o išvados daromos remiantis indukciniu metodu.

Nagrinėjamos problemos ištirtumo laipsnis, darbo originalumas, panaudotų šaltinių ir literatūros apžvalga. Atsižvelgiant į tai, kad nuoseklių ir sisteminių mokslinių tyrimų Lietuvos teisėje draudžiamų baudinių netesybų tema nebuvo atlikta, sprendžiam, jog šiame moksliniame straipsnyje nagrinėjama problema Lietuvos mokslininkų iki šiol beveik nenagrinėta. Būtina paminėti, kad baudinių netesybų sąvoka ir draudimas trumpai aptarti Lietuvos civilinio kodekso nuostatų komentaro autorių¹⁰. Netesybų rūšys aptartos tik teisės studijų procesui skirtuose J. Žeruolio¹¹, V. Staskonio su kitais autoriais¹², taip pat D. Ambrasienės su kitais autoriais¹³ parengtuose leidiniuose, kuriuose baudinės netesybos aiškinamos tik per jų santykį su patirtais nuostoliais. Atsižvelgiant į tai, siekta nustatyti, ar toks baudinių netesybų aiškinimas atitinka teismų praktikoje pateikiamą jų sampratą. Be to, iki šiol teisės mokslo atstovų nebuvo įvertinti šio draudimo taikymo aspektai teismams sprendžiant užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo Lietuvoje klausimą. Nors bendrosios teisės tradicijos šalims būdingi iš anksto aptarti nuostoliai nebuvo šiame straipsnyje detalai analizuojami ir yra trumpai paminimi tik tam tikrais aspektais, siekiant iliustruoti, šiais atvejais remtasi D. Bublienės, J. Truskaitės-Paškevičienės¹⁴, E. Meškio¹⁵ bei

⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-16]. Prieiga per internetą <<https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>>.

⁵ Principles of European Contract Law, 2002 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>>.

⁶ Draft Common Frame of Reference, 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf>.

⁷ Šiame straipsnyje analizuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir Lietuvos apeliacinio teismo sprendimai, paskelbti nuo 2001 m. liepos 1 d. iki 2018 m. rugsėjo 30 d.

⁸ TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 192.

⁹ HOECKE, M. Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine: Towards a New Model for Comparative Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 1998, Vol. 47 (3) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga per internetą <https://www.researchgate.net/publication/284581655_Legal_Cultures_Legal_Paradigms_and_Legal_Doctrine_Towards_a_New_Model_for_Comparative_Law>.

¹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 116.

¹¹ ŽERUOLIS, J. *Tarybinė civilinė teisė: vadovėlis. I dalis*. Vilniaus universitetas. Vilnius: Mintis, 1975, p. 359–361.

¹² STASKONIS, V., et al. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 386–397.

¹³ AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2006, p. 67.

¹⁴ BUBLIENĖ, D.; ir TRUSKAITĖ-PAŠKEVIČIENĖ, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*, 2013, t. 37, p. 34–45.

¹⁵ MEŠKYS, E. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76–99.

S. Vitkaus¹⁶ darbas, kuriuose nagrinėta būtent ši sutartimi aptariama kompensacijos dydžio už jos pažeidimą nustatymo priemonė, kuri kartu yra ir atsakomybės ribojimo forma. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad šie autoriai nenagrinėjo, kokiais atvejais iš anksto aptarti nuostoliai galėtų būti laikomi baudiniais ir nepripažintinais Lietuvos teisinėje sistemoje. Paminėtini ir užsienio valstybių teisės mokslo atstovai, kurių darbai suteikė straipsnio autorei galimybę palyginti Lietuvos teisės sistemai būdingas taisykles su užsienio valstybių pavyzdžiais: Ch. Calleros¹⁷, B. Zeller¹⁸, F. Balcerzak ir D. Gereta¹⁹, M. Pressman²⁰. Tačiau turi būti atkreiptas dėmesys, kad šiuo tyrimu nebuvo siekiama išsamaus Lietuvos ir bet kurios kitos valstybės teisės nuostatų gretinimo, nes netesybų institutas buvo kuriamas remiantis ne konkrečių užsienio valstybių pavyzdžiais, o tarptautiniu rekomendacinio pobūdžio dokumentu.

1. Baudinių netesybų samprata

1.1. Baudinių netesybų reglamentavimas teisės aktuose ir jų samprata teisės doktrinoje

Netesybas reglamentuojančios CK normos parengtos vadovaujantis 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje Nr. (78) 3²¹ (toliau – Rezoliucija)²², todėl kitų jurisdikcijų pavyzdžiai šiam Lietuvos teisei sistemai būdingo prievolių vykdymo užtikrinimo būdai ir civilinės atsakomybės formai aiškinti galėtų būti aktualūs tik ta apimtimi, kuria jie iliustruoja Lietuvos ir užsienio valstybių reglamentavimo panašumus ar skirtumus. Remiantis Rezoliucijos preambule, jos priėmimą nulėmė Europos Tarybos tikslas pasiekti didesnę valstybių narių vieningumą, ypač – priimant bendras teises taisykles, būtinybė nustatyti teisminę sutartinių baudų kontrolę, kai nustatytos sumos yra akivaizdžiai perdėtai didelės, ir tai, kad sutartinės baudos yra dažniausios sutarčių sąlygos, numatomos sutarties pažeidimo atvejams²³. B. Pasa pažymi, kad Rezoliucijos priėmimą nulėmė poreikis performuluoti teisminę sutartinių baudų kontrolę civilinės teisės tradicijos šalyse, kur jos dažnai buvo akivaizdžiai per didelės²⁴.

¹⁶ VITKUS, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015, t. 3, p. 99–114.

¹⁷ CALLEROS, Ch. Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code. *Brooklyn Journal of International Law*, 2006, Vol. 32, No. 1, p. 105. Nurodytoje publikacijoje aptartas, *inter alia*, ir Prancūzijos teismų praktikoje pripažįstamas vertinimo metodas, kuris būdingas ir Lietuvos teisei sistemai.

¹⁸ ZELLER, B. When Is a Fixed Sum Not a Fixed Sum but a Penalty Cause? *Journal of Law and Commerce*, 2012, Vol. 30, No. 2, p. 181. Šio autoriaus tyrimo rezultatai panaudoti iliustruojant, kad ir užsienio valstybėse bei tarptautinių dokumentų taikymo praktikoje patirtų nuostolių suma laikytina žemiausia riba, iki kurios gali būti sumažinta sutartimi sulgyta suma, mokėtina sutarties pažeidimo atveju.

¹⁹ BALCERZAK, F.; GERETA, D. Make Them Bleed: Penalty Clauses and Liquidated Damages in English and Polish Law. *Common Law Review*, 2007, Vol. 8, p. 51. Baudinių netesybų sampratos analizei šio tyrimo rezultatai panaudoti iliustruojant probleminio klausimo – šalies teisės reikalauti visos sutartimi sulgytos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju, kai dėl padaryto sutarties pažeidimo nepatirta jokių nuostolių – aktualumą.

²⁰ PRESSMAN, M. The Two-Contract Approach to Liquidated Damages: A New Framework for Exploring the Penalty Clause Debate. *Virginia Law and Business Review*, 2013, Vol. 7, Issue 4, p. 658–659. M. Pressman aptarė pokyčius iš anksto aptartų nuostolių dydžio vertinimo momento nustatymo procedūroje, taikomoje bendrosios teisės tradicijos šalyse.

²¹ 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą [<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505599>].

²² MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos <...>*, p. 114.

²³ L. A. Di Matteo nurodo, kad Rezoliucija priimta siekiant tam tikro bendro civilinės teisės tradicijos ir bendrosios teisės požiūrio į sutartines baudas. DI MATTEO, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*, 2008, 38(4): 652.

²⁴ PASA, B. The European Law of ‘Contractual Penalties’. *European Review of Private Law*, 2015, 23(3): 372.

Vis dėlto netesybos Lietuvos sutarčių teisėje buvo žinomos ir iki 2001 m. įsigaliojusio Civilinio kodekso²⁵ (toliau vadinama CK), tad tai nebuvo nauja Lietuvos teisinei sistemai tinkamo prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė. Iki CK priėmimo ir įsigaliojimo Lietuvos Respublikoje taikyti teisės aktai ir jų aiškinimą pateikianti literatūra šių laikų netesybų institutui reikšminga būtent ta apimtimi, kuria aptariamos keturios netesybų rūšys, viena iš kurių yra šio tyrimo objektas – baudinės netesybos.

RTFSR civilinio kodekso, veikusio Lietuvos TSR teritorijoje²⁶, 141 straipsnyje numatyta, kad „Netesa laikoma pinigine suma ar kitokia turinė vertybė, kurią vienas kontrahentas įsipareigoja sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju duoti antrajam kontrahentui. Jeigu į sutartį įtraukta papildomai šalių sutarta sąlyga dėl netesos, tai kreditorius turi teisę, savo nuožiūra, reikalauti arba atlyginti nuostolius padarytus dėl neįvykdymo, arba sumokėti netesą. Jeigu netesa nustatyta termino praleidimo ar netinkamo įvykdymo atvejui, tai kreditorius turi teisę kartu reikalauti ir sutartį įvykdyti, ir sumokėti netesą, arba atlyginti nuostolius, padarytus dėl termino praleidimo ir netinkamo įvykdymo“. Po šiuo straipsniu pateikiamos pastabos, kurių pirmoji yra itin aktuali nagrinėjamai temai: „Kartu ieškoti ir nuostolių atlyginimo ir netesos teleidžiama tik atvejais, atskirai numatytais įstatyme arba sutartyje.“ RTFSR civilinio kodekso, veikusio Lietuvos TSR teritorijoje, 142 straipsnyje numatyta ir teismo teisė kontroliuoti (sumažinti) sulygtos netesos sumą.

Netesybos, kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas bei sutartinės atsakomybės forma, buvo numatytos 1964 m. Lietuvos TSR civilinio kodekso²⁷ 195 straipsnyje. Savo ruožtu, baudinių netesybų sampratos aspektu itin aktualus šio teisės akto 228 straipsnis, kuriame buvo aptartas nuostolių ir netesybų santykis, numatant, kad „Jeigu už prievolės neįvykdymą arba netinkamą jos įvykdymą nustatytos netesybos (bauda, delspinigiai), tai nuostoliai atlyginami tik tiek, kiek jų nepadengia netesybos (bauda, delspinigiai). Įstatymas arba sutartis gali numatyti atvejus: kada leidžiama išieškoti tik tai netesybas (baudą, delspinigius), bet ne nuostolius; kada gali būti išieškoma visa nuostolių suma greta netesybų (baudos, delspinigių); kada, kreditoriaus pasirinkimu, gali būti išieškamos arba netesybos (bauda, delspinigiai), arba nuostoliai“. Tad tiek RTFSR civilinio kodekso, veikusio Lietuvos TSR teritorijoje, tiek 1964 m. Lietuvos TSR civilinio kodekso nuostatų pagrindu buvo taikoma įskaitinių netesybų prezumpcija, tačiau šalys turėjo teisę susitarti ir dėl baudinių bei kitų rūšių netesybų (netesos).

Baudinių netesybų samprata Lietuvos teisės doktrinoje nėra detalai analizuota. Dažniausiai apsiribojama jų paminėjimu kartu su kitomis netesybų rūšimis ir tai daroma tik civilinės teisės studijų procesui skirtuose leidiniuose. Tokia pati baudinių netesybų samprata buvo pateikiama tiek iki CK įsigaliojimo, tiek jau galiojant CK išleistuose leidiniuose. J. Žėruolio parengtame vadovėlyje išskirtos įskaitinės (kompensacinės), išimtinės, baudinės ir alternatyvinės netesybos. Paaiškinama, kad baudinės netesybos yra „toks prievolių užtikrinimo būdas, kada kreditoriui suteikiama teisė už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą greta netesybų išieškoti iš skolininko visus nuostolius, turėtus dėl prievolės pažeidimo. Ši prievolių įvykdymo užtikrinimo rūšis taikoma šalių specialiu susitarimu arba tiesioginiu įstatymo nurodymu. <...> Kaip matyti, ši netesybų rūšis, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė, yra efektyviausia ir prievolės pažeidėjui sukelia sunkiausias turtingas pasekmes. Todėl normatyviniuose aktuose ji naudojama retai ir tik tai tiems prievoliams santykiams, kurie viso

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

²⁶ RTFSR Civilinis kodeksas, veikias Lietuvos TSR teritorijoje. *Oficialus tekstas su pakeitimais 1954 m. sausio 1 dieną ir su pastraipsniui susistemintos medžiagos priedu*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, p. 58–59.

²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo“). *Vyriausybės žinios*, 1964, nr. 19-138.

liaudies ūkio požiūriu turi labai didelę reikšmę²⁸. Analogiškai baudinės netesybos buvo apibūdintos ir P. Rasimavičiaus jau 1997 metais. Baudinėmis netesybomis jis manė esant tokias, „kai už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą leidžiama išieškoti iš skolininko ne tik netesybas (baudą, delspinigius), bet ir nuostolius, kurie susidarė kreditoriui dėl prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo. Baudinės netesybos (bauda, delspinigiai), kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo būdo rūšis, taikoma tada, kada jos numatytos šalių susitarimu arba tiesiogiai įstatymu, arba poįstatyminiu teisės aktu. Ši netesybų (baudų, delspinigių) rūšis yra efektyviausia, nes dėl jos skolininkui atsiranda sunkiausi turiniai padariniai. Paprastai ji vartojama užtikrinti tokioms prievolėms, kurios turi ypatingą reikšmę tautos ūkiui, vienos iš prievolės šalių interesams“²⁹. Taigi, remiantis P. Rasimavičiaus aiškinimu, baudinės netesybos buvo skirtos jau ne tik tiems prievoliams santykiams, kurie „viso liaudies ūkio požiūriu turi labai didelę reikšmę“, bet ir konkretaus kreditoriaus reikšmingam turiniam interesui užtikrinti ir tai rodo akivaizdų ideologijos krypties pasikeitimą. Pažymėtina, kad ir po naujojo CK įsigaliojimo išleisti prievolių teisės dalyko studijų procesui skirtuose leidiniuose išskiriamos tos pačios keturios netesybų rūšys (įskaitinės, išimtinės, baudinės ir alternatyviosios), jos apibrėžiamos taip pat kaip anksčiau išleistoje studijų literatūroje (savo ruožtu apibūdinama, kad baudinės netesybos yra tokios, kuriomis reikalaujama sumokėti ir netesybas, ir visus nuostolius)³⁰.

Kaip minėta, netesybos nėra Lietuvos teisinei sistemai nauja prievolių tinkamo vykdymo užtikrinimo priemonė ir civilinės atsakomybės forma, tačiau netesybų reglamentavimas yra reikšmingai pakeistas. Priėmus naująjį CK ir 2001 metais jam įsigaliojus, Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje neliko galimybės susitarti dėl baudinių netesybų. CK 6.73 straipsnio 1 dalies komentare paaiškinama, kad „Komentuojama norma taip pat nustato netesybų ir nuostolių santykį. Jeigu kreditorius dėl prievolės pažeidimo patiria nuostolių, išieškotos netesybos visais atvejais įskaitomos į nuostolius. Todėl kreditorius gali išieškoti nuostolius tik tiek, kiek jų nepadengia išieškotos netesybos. Taigi CK numato tik vieną netesybų rūšį – įskaitines netesybas. Ši norma taip pat yra imperatyvi, todėl šalys negali susitarti dėl baudinių netesybų, t. y. jog bus išieškamos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų“³¹. Remiantis šia citata, galima teigti, kad po CK įsigaliojimo publikuotoje Lietuvos teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad reikalavimas dėl baudinių netesybų yra toks, kuriuo kreditorius reikalauja, kad skolininkas sumokėtų ne tik sutartimi sulgytas netesybas, bet ir kreditoriaus patirtus nuostolius, t. y. baudinės netesybos suprantamos taip pat kaip jos buvo aiškinamos iki CK priėmimo ir įsigaliojimo. Dėl šios priežasties ankstesnio laikmečio teisės literatūra tam tikrais aspektais gali būti tinkamas šaltinis, aiškinant CK nuostatas. Galima paminėti, kad netesybų ir nuostolių santykis apibrėžiamas Rezoliucijos 5 straipsnyje, nustatančiame tokį patį draudimą kreditoriui reikalauti sumokėti sutartyje sulgytą sumą, mokėtiną sutarties pažeidimo atveju, ir kartu atlyginti visą patirtų nuostolių sumą. Tačiau šiame straipsnyje kartu numatoma ir tai, kad kreditorius neturėtų reikalauti kompensuoti tik nuostolių sumą, kai sutartyje yra susitarta dėl sumos, mokėtinos jos pažeidimo atveju. Rezoliucijos

²⁸ Įskaitinės (kompensacinės) netesybos yra tokios, kai už prievolės neįvykdymą arba netinkamą jos įvykdymą yra nustatytos netesybos ir nuostoliai atlyginami tiek, kiek jų nepadengia netesybos. Už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą visada taikomos įskaitinės (kompensacinės) netesybos, jeigu įstatymas arba sutartis nenustatė kitokios netesybų rūšies prievolės įvykdymui užtikrinti. Išimtinės netesybos yra toks prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas, kai už prievolės neįvykdymą arba netinkamą įvykdymą leidžiama ieškoti tik netesybas. Šios netesybos taikytos tik tiesiogiai įstatymo nustatytais atvejais arba esant šalių susitarimui. Alternatyvinės netesybos yra toks prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas, kai kreditoriaus pasirinkimu gali būti išieškamos arba netesybos, arba nuostoliai. Jos taip pat galėjo būti nustatytos įstatymu arba šalių susitarimu. ŽERUOLIS, J. *Tarybinė <...>*, p. 359–361.

²⁹ STASKONIS, V., *et al. Civilinė <...>*, p. 386–397.

³⁰ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė <...>*, p. 67.

³¹ MIKELĖNAS, V., *et al. Lietuvos <...>*, p. 116.

5 straipsnio aiškinamajame rašte nurodoma, kad šis straipsnis reglamentuoja sutartos baudos (Rezoliucijoje vartojama sąvoka anglų kalba „penal clause“) ir nuostolių santykį. Paaškinama, kad, remiantis 5 straipsniu, įprastai kreditoriui nesuteikta teisė pasirinkti tarp sutartos baudos ir nuostolių, nes sutarties sąlyga buvo šalių įtraukta į sutartį kaip specialioji sankcija už sutarties pažeidimą. Aiškinamajame rašte kartu pažymima, kad ši nuostata neturėtų būti imperatyvi, ir šalys, jei pageidauja, gali susitarti, kad ši suma numato tik minimalius galimai patirsimus nuostolius³². Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko kiek kitokį sprendimą ir, numatydamas įskaitines netesybas CK, suteikė teisę kreditoriui netesybas viršijančios nuostolių sumos reikalauti ir iš anksto neaptarus to šalių sudarytoje sutartyje.

Daugelyje Europos valstybių galioja draudimas kreditoriui reikalauti ir visos sutartimi sulgytos jos pažeidimo atveju mokėtinos sumos, ir patirtų nuostolių kartu, tačiau tam tikrose jurisdikcijose šalims suteikiama teisė dėl to susitarti sutartyje (Italijos civilinio kodekso 1382 straipsnio 1 d., Lenkijos civilinio kodekso 484 straipsnis, Portugalijos civilinio kodekso 811 straipsnio 2 dalis, Slovakijos civilinio kodekso 1153 straipsnis)³³. Vokietijoje kreditorius turi teisę į kumuliatyvų reikalavimų priteisti sutartimi sulgytą sumą, mokėtiną pažeidimo atveju, ir nuostolių taikymą net ir nesant šalių susitarimo (Vokietijos CK 340 straipsnio 2 dalis, CK 341 straipsnio 2 dalis)³⁴. Akivaizdu, kad šiuo aspektu paminėtų valstybių nacionalinis reguliavimas, palyginti su CK nuostatomis ir jų aiškinimu teisės doktrinoje, skiriasi iš esmės, nes Lietuvoje tokia teisė sutarties šalims nesuteikta, o toks jų susitarimas turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu imperatyvioms teisės normoms ir dėl to niekiniu bei negaliojančiu. Kita vertus, pagal Rezoliucijos 5 straipsnį numatomas ir draudimas kreditoriui reikalauti nuostolių sumos vietoj netesybų, o remiantis 6 straipsniu – draudimas reikalauti netesybų sumą viršijančios sumos. Šiais aspektais Rezoliucijos nuostatos skiriasi nuo CK reglamentavimo.

Atsižvelgiant į tai, kad CK numato įskaitines netesybas, kyla klausimas, ar šalys gali susitarti dėl alternatyvių ar išimtinių netesybų. Autorės vertinimu, remiantis Lietuvos teismų praktikoje formuojamomis taisyklėmis, galimybė susitarti dėl šių rūšių netesybų vis dar egzistuoja. Vienoje iš nutarčių kasacinis teismas, sistemiškai aiškindamas CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostatas kartu su kitomis CK normomis, nustatančiomis piniginės prievolės termino praleidimo teisinės pasekmės, yra pažymėjęs, jog CK, „skirtingai, nei anksčiau galiojusiam 1964 m. CK, draudžiamos baudinės netesybos ir nenustatyta alternatyvių ir išimtinių netesybų. Pagal CK netesybos yra įskaitinės, t. y. netesybos įskaitomos į nuostolių atlyginimą. Todėl, jei šalys savo sutartimi nenustatė alternatyvių ar išimtinių netesybų, priteistini delspinigiai, esant CK 6.73 straipsnio 2 dalyje nurodytiems pagrindams, gali būti mažintini iki nuostolių, patirtų dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumos“³⁵. Taigi, kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pasisakyta, kad sutarties šalys turi teisę sudaromoje sutartyje nustatyti alternatyvias ar išimtines netesybas, nors, remiantis CK, įvardytos tik įskaitinės netesybos. Remiantis tokiu aiškinimu, manytina, kad taikoma jų prezumpcija.

Pirmiau nurodytam aiškinimui pritaria ir šio straipsnio autorė, remdamasi ta aplinkybe, kad šalys, nustatydamos netesybas, gali aiškiai pareikšti savo valią apriboti sutarties šalių atsakomybę išimtinai tik netesybų dydžiu, nes, atsižvelgiant į imperatyvių įstatymų nuostatų nustatytas išimtis, Lietuvos teisėje leidžiamos sutartinę atsakomybę ribojančios sąlygos. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo

³² Resolution relating to penal clauses in civil law – Explanatory Memorandum. Committee of Ministers Council of Europe [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://rm.coe.int/09000016804d1a18>>.

³³ VON BAR, C.; CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume I. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009, p. 964.

³⁴ VON BAR, C.; CLIVE, E. *Principles* <...>, p. 965.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005.

Teismo praktika³⁶. Todėl sprendžiam, kad Lietuvos teisėje leidžiama susitarti dėl išimtinių netesybų. O, analizuojant alternatyvių netesybų galimybę, reikia įvertinti, kad įskaitinių netesybų esmė yra itin artima alternatyvių netesybų esmei – kreditorius, patyręs didesnių nuostolių, nei sutartimi sulagta netesybų suma ir galėdamas juos įrodyti, turi teisę prašyti priteisti didesnę sumą (įskaitinių netesybų atveju mažesnė suma įskaitoma į didesnę, tad papildomai kreditorius jos jau negali reikalauti). Taigi, praktinės įskaitinių netesybų taikymo pasekmės yra tokios pačios, kaip ir taikant alternatyvias netesybas – prašoma tik didesnės sumos. Tai leidžia straipsnio autorei daryti išvadą, kad nėra pagrindo manyti, jog Lietuvos sutarčių teisėje negalimas susitarimas dėl alternatyvių netesybų. Manytina, kad toks CK aiškinimas atitinka civilinėje teisėje (ypač – sutarčių teisėje) vyraujančius dispozityvumo ir šalių valios autonomijos principus, veikiančius ir per CK 6.70 straipsnio 1 dalyje numatytą leidimą šalims susitarti dėl kitokių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų nei nurodyti šioje teisės normoje.

1.2. Baudinių netesybų samprata Lietuvos teismų praktikoje

Kasacinio teismo praktikoje nuosekliai pasisakoma dėl baudinių netesybų draudimo, nuostolių ir netesybų įskaitinio pobūdžio, panaikinančio teisinį pagrindą kreditoriui iš skolininko reikalauti baudinių netesybų, t. y. ir nuostolių, ir netesybų visos sumos tuo pat metu³⁷. Vis dėlto būtina paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje nurodoma, kad „Pagal Lietuvos civilinę teisę bendroji taisyklė yra įskaitinių netesybų taikymas, t. y. baudinių netesybų netaikymas arba jų taikymas tik atskirų rūšių sutartims (CK 6.874 straipsnio 1 dalis)“³⁸. CK 6.874 straipsnio 1 dalyje numatyta, jeigu paskolos gavėjas laiku negrąžina paskolos sumos, jis privalo mokėti paskolos davėjui šio kodekso 6.210 straipsnyje nustatytas palūkanas nuo tos dienos, kada paskolos suma turėjo būti grąžinta, iki jos grąžinimo dienos, neatsižvelgiant į palūkanų, nustatytų šio kodekso 6.37 straipsnyje, mokėjimą, jeigu paskolos sutartis nenustato ko kita. Baudinių netesybų taikymas tik atskirų rūšių sutartims, šio straipsnio autorės žiniomis, paminėtas dar vienoje kasacinio teismo nutartyje³⁹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje baudinės netesybos, kaip netesybų rūšis, taip pat apibrėžiamos per jų santykį su nuostoliais: „Baudinės netesybos yra tos, kurių reikalaujama kartu su nuostoliais.“⁴⁰ Kasacinis teismas taip pat yra pabrėžęs, kad „CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostata dėl netesybų įskaitymo panaikina teisinį pagrindą kreditoriui iš skolininko reikalauti baudinių netesybų, t. y. ir nuostolių, ir netesybų visos sumos tuo pat metu, bet neatima teisės į protingo dydžio sutartines netesybas, joms viršijant byloje įrodytus kreditoriaus nuostolius“⁴¹. Tačiau vėlesnė Lietuvos Aukš-

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-1070/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-333/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-636/2013.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-367/2006.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2006.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-512/2009.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304.

čiausiojo Teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad reikalavimu priteisti baudines netesybas kasacinis teismas pripažįsta ne tik tokį kreditoriaus reikalavimą, kuriuo jis prašo sumokėti netesybas ir visą patirtų nuostolių sumą kartu.

2015 m. gegužės 8 d. kasacinio teismo nutartyje pabrėžta, kad „Vienas iš šio principo įgyvendinimo pavyzdžių yra CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas taikyti baudines netesybas – reikalauti ir prievolės įvykdymo, ir netesybų, išskyrus už prievolės įvykdymo termino praleidimą. Tačiau praktikoje galimi ir kiti atvejai, kai pažeidžiamas kompensuojamasis netesybų, kaip civilinės atsakomybės formos, pobūdis, ir jos teismo gali būti pripažintos baudinėmis. Pavyzdžiui, kai šalys už tą patį prievolės pažeidimą nustatė ir baudą, ir delspinigius arba kai pats netesybų dydis yra neprotingai didelis. Visais šiais atvejais tokio pobūdžio netesybos gali būti pripažintos baudinėmis“⁴². Nagrinėtoje byloje, kurioje priimta pirmiau cituota nutartis, ginčo šalių buvo sulygta dėl dvigubų netesybų (tiek delspinigių, tiek baudos už termino įvykdyti prievolę praleidimą), todėl jos kasacinio teismo buvo pripažintos baudinėmis, argumentuojant, kad kumuliatyvus netesybų taikymas už tą patį pažeidimą yra negalimas. Byloje remtasi CK 6.258 straipsnio 2 dalyje numatytu įskaitymo principu, kuris nustatytas netesybų ir realių nuostolių reikalavimo atveju.

Taigi, remiantis cituotomis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, galima išskirti šiuos atvejus, kurie laikytini kreditoriaus reikalavimu priteisti baudines netesybas: (1) kreditoriaus reikalavimas priteisti ir sutartimi sulygta netesybas, ir visus patirtus nuostolius, neįskaitant mažesnės sumos į didesnę; (2) kreditoriaus reikalavimas sumokėti netesybas ir įvykdyti prievolę natūra (išskyrus prievolės termino praleidimo atvejus); (3) kreditoriaus reikalavimas priteisti dvigubas netesybas; (4) kreditoriaus reikalavimas priteisti neprotingo dydžio netesybas.

Darytina išvada, kad kasacinis teismas taiko labiau išplėstą baudinių netesybų sampratą, nes teisės doktrinoje jos tradiciškai aiškinamos tik kaip reikalavimas priteisti ne tik netesybas, tačiau bet ir visą nuostolių sumą. Atsižvelgiant į sutartinių santykių dinamiką, manytina, kad nurodyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išplėta baudinių netesybų samprata ateityje galimai bus papildyta ir kitais atvejais, kai pareikštas kreditoriaus reikalavimas bus pripažintas pažeidžiančiu imperatyvų draudimą, nes bus kvalifikuotas kaip reikalavimas priteisti baudines netesybas.

1.3. Aktualūs netesybų vertinimo baudinėmis aspektai

1.3.1. Baudinės netesybos – kreditoriaus reikalavimas sumokėti ir netesybas, ir įvykdyti prievolę natūra

Kaip minėta, pagal CK 6.73 straipsnio 2 dalį ir 6.258 straipsnio 2 dalį kreditoriaus reikalavimas priteisti netesybas ir kartu realiai įvykdyti prievolę yra neteisėtas, išskyrus vienintelę išimtį – netesybas, mokamas už prievolės įvykdymo termino praleidimą. Paminėtina, kad toks pat reglamentavimas numatytas ir Rezoliucijos 2 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, šio prievolių įvykdymo užtikrinimo būdo rūšies kvalifikavimas yra itin reikšmingas. Remiantis CK 6.71 straipsnio 3 dalimi už prievolės įvykdymo termino praleidimą gali būti nustatomos netesybos, skaičiuojamos už kiekvieną termino praleidimo dieną, savaitę, mėnesį ir t. t. (delspinigiai). Šios netesybų rūšies esminis požymis – kompensacija už kiekvieną termino praleidimo periodą, skatinanti skolininką kuo greičiau įvykdyti prievolę. Vis dėlto, remiantis kasacinio teismo praktika, net ir tuo atveju, jei už sutartyje nustatyto įsipareigojimo pažeidimą

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.

numatyta fiksuoto dydžio bauda, kurios mokėjimas nepriklauso nuo prievolės įvykdymo termino pažeidimo trukmės, negalima daryti vienintelės išvados, kad tokios netesybos nustatytos už pačios prievolės pažeidimą, o ne už įvykdymo termino praleidimą. Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtų bylų kasacinis teismas sprendė kilusį ginčą dėl sutarties sąlygų, kuriomis atsakovas įsipareigojo savo lėšomis atlikti tam tikrus darbus ieškovų naudai, nustatant šių įsipareigojimų įvykdymo terminą bei tokių įsipareigojimų neįvykdymo padarinius (*a.* ieškovų teisę imtis priemonių įsipareigojimams įvykdyti bei reikalauti atsakovų kompensuoti dėl to patirtus kaštus ir *b.* reikalauti atsakovų sumokėti baudą). Konstatuota, kad, remiantis šiomis sutartimis, buvo galimas ir prievolių vykdymas natūra, ir baudų taikymas, ir pažymėta, jog nustatytas baudų dydis yra gerokai mažesnis už prognozuojamus įsipareigojimų vykdymo natūra kaštus, todėl manyta, kad šalys nesiekė tokių netesybų nustatyti kaip pakeičiančių prievolės vykdymą natūra, o tik kaip kompensuojančių už prievolės įvykdymo termino pažeidimu padarytus minimalius nuostolius. O aptardamas tą aplinkybę, kad sutartyse nustatytų baudų mokėjimas nebuvo siejamas su termino praleidimo trukme, kasacinis teismas pasisakė, kad taikytina teisės norma (CK 6.71 str. 3 d.) nenustato draudimo sutarties šalims susitarti dėl baudų už prievolės įvykdymo termino praleidimą, nesiejant jų su uždelsimo įvykdyti prievolę trukme, o siejant tik su prievolės neįvykdymu sutartu laiku⁴³. Sutartinių santykių šalys, siekdamos išvengti ateities ginčų dėl netesybų kvalifikavimo, turėtų sutartyse aiškiai aptarti, ar netesybos yra nustatomos už prievolės įvykdymo termino pažeidimą, ar už pačios prievolės netinkamą įvykdymą, nesiejant jo su neįvykdymu laiku.

1.3.2. Baudinės netesybos – kreditoriaus reikalavimas sumokėti ir netesybas, ir nuostolius

Kaip minėta, kumuliatyvus reikalavimų priteisti netesybas ir nuostolius taikymas yra draudžiamas, remiantis CK 6.73 straipsnio 1 dalimi, kuri, pasak CK šeštosios knygos komentaro autorių, yra imperatyvi, todėl šalys negali susitarti dėl baudinių netesybų, t. y. jog bus išieškamos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų⁴⁴. Tačiau, atsižvelgiant į kiekvienų sutartinių santykių kompleksiskumą ir atskirų prievolių įsipareigojimų daugumą, dažnai (ypač – komerciniuose sutartiniuose santykiuose) tenka vertinti, su kokiais konkrečiais pažeidimais siejamas kreditoriaus reikalavimas sumokėti netesybas. Tais atvejais, kai skolininkas pažeidžia daugiau nei vieną sutarties pagrindu kilusį įsipareigojimą, kreditorius turi teisę reikalauti nuostolių ir netesybų, jei šie reikalavimai siejami su atskirais sutarties pažeidimais. Tai yra patvirtinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas, kad „Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, pagal CK 6.73 straipsnio 1 dalį priteisiamas nuostolių atlyginimas, apimantis įskaitomą netesybų sumą. Tačiau prieš taikant įskaitymą turi būti įvertinama, iš kokios prievolės pažeidimo šaliai kilo pareiga atlyginti nuostolius ir netesybas. Tuo atveju, kai delspinigiai ir nuostoliai, apskaičiuoti remiantis kainų skirtumo principu, kyla iš šalių sudarytos sutarties pažeidimo, tačiau iš skirtingo pobūdžio ir skirtingų sutarties nuostatų pažeidimų (pavyzdžiui, dėl vėlavimo ir dėl netinkamos kokybės prekių pristatymo), netesybos nėra įskaitomos į nuostolius, o nuostolių ir netesybų priteisimas nevertintinas kaip baudinio pobūdžio, nes kyla iš skirtingų sutarties nuostatų pažeidimų“⁴⁵. Dėl šios priežasties yra itin svarbu sudaromose sutartyse aiškiai aptarti, už kokius pažeidimus nustatomos netesybos, ir numatyti savarankiškas kiekvieno reikšmingo įsipareigojimo neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo teisinės pasekmės.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-213/2014

⁴⁴ MIKELĖNAS, V., *et al.* Lietuvos <...>, p. 116.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2013.

1.3.3. Baudinės netesybos – neprotingo dydžio netesybos

Detaliai neanalizuojant, kokiais atvejais teismai vertina, kad netesybos laikytinos baudinėmis, nes yra perdėtai didelės (neprotingo dydžio), pažymėtina, jog esminiu kriterijumi, kurio pagrindu teismas vertina netesybų dydį, pripažįstamas netesybų santykis su patirtais nuostoliais⁴⁶. Lietuvos teismų praktikoje akcentuojama, kad patirtų nuostolių dydis yra žemiausia riba, iki kurios, remiantis CK 6.73 straipsnio 2 dalimi ir 6.258 straipsnio 3 dalimi, teismas gali sumažinti netesybas⁴⁷. Tais atvejais, kai netesybų suma prilygsta patirtų nuostolių sumai, ji turi būti priteista. Remiantis B. Zeller, šis teiginys yra priimtas visose teisinėse sistemose ir yra suderinamas su Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės⁴⁸. Būtų galima svarstyti, ar reikalavimu priteisti baudines netesybas nelaikytini atvejai, kai sutarties pažeidimas padarytas, tačiau jokių nuostolių nepatirta⁴⁹. Be abejo, atsakymas priklausytų nuo konkrečios bylos aplinkybių, ypač – nuo reikalaujamos netesybų sumos⁵⁰. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisinėje sistemoje netesybos atlieka ne tik kompensavimo, bet ir prevencinę funkciją, t. y. skatina skolininką susilaikyti nuo pažeidimo, manytina, kad galimi atvejai, kai dėl sutarties pažeidimo nepatirta jokių nuostolių ar neigiamų pasekmių, tačiau protingo dydžio netesybos priteisiamos.

Spręsdamas, ar netesybų dydis pagrįstas, kasacinis teismas taiko labai įvairius kriterijus. Atsižvelgiama į šalių sutartinių santykių pobūdį ir sutarties tikslus, tikruosius sutarties šalių ketinimus, sutarties sąlygų ryšį, šalių statusą, t. y. į tai, ar šalys yra vartotojai, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį, CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus, sutarties šalių interesų pusiausvyrą, skolininko elgesį, bankų mokamų palūkanų dydį, CK 6.251 straipsnyje, reglamentuojančiame visiško nuostolių atlyginimo principą, nustatytus kriterijus: atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį, šalių tarpusavio santykius, tai, ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinių ar sunkių padarinių⁵¹. Taip pat, *inter alia*, atsižvelgiama į tai, kieno iniciatyva parengtos sutarties sąlygos, įskaitant sąlygą dėl netesybų⁵². Taigi, kaip ir Rezoliucijos aiškinamajame rašte⁵³, kriterijų, kuriais remdamasis teismas vertina netesybų dydžio pagrįstumą, sąrašas yra labai platus.

Apibendrinant pirmąją straipsnio dalį, pažymėtina, kad baudinių netesybų samprata ir tinkamas jų kvalifikavimas yra itin reikšmingi sutartiniams santykiams. Lyginant su doktrinoje pateikiama baudinių netesybų sąvoka, teismų praktikoje jos aiškinamos plačiau, baudinėmis netesybomis pripažįstant ne tik

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015. Patirtų nuostolių dydžio testas Ch. Calleros įvardytas objektyviu retrospektyviu testu, kuriuo dažniausiai remiasi ir Prancūzijos teismai. CALLEROS, Ch. Punitive <...>, p. 105.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

⁴⁸ ZELLER, B. When <...>, p. 181.

⁴⁹ Galima paminėti, kad, pasak F. Balcerzak ir D. Gereta, diskusija dėl šalies teisės reikalauti visos sutartimi sulgytos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju, kai dėl padaryto sutarties pažeidimo nepatirta jokių nuostolių, buvo kilusi tarp Lenkijos teisėjų ir akademikų. BALCERZAK, F.; GERETA, D. Make <...>, p. 51.

⁵⁰ Šiuo aspektu, *inter alia*, netesybos ir iš anksto aptarti nuostoliai reikšmingai skiriasi – įprastai teigiama, kad teismai, vertindami, ar šalių sutartimi sutarti iš anksto aptarti nuostoliai nėra baudiniai (angl. „penalty clause“), todėl nepriteistini, atsižvelgia į šalių sutarties sudarymo metu numatytus nuostolius, tačiau ne sutarties pažeidimo metu kilusias pasekmes. Vis dėlto, pasak M. Pressman, dabartinė tendencija yra pripažinimas, kad suma yra protingo dydžio, jei tokia atrodo bent vienu iš šių dviejų (sutarties sudarymo ar sutarties pažeidimo) momentų. PRESSMAN, M. The Two-Contract <...>, p. 658–659.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.

⁵³ Resolution relating to penal clauses in civil law - Explanatory Memorandum. Committee of Ministers Council of Europe [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://rm.coe.int/09000016804d1a18>>.

kumuliatyvų visų nuostolių ir netesybų sumos reikalavimą, bet ir kitus šioje dalyje nurodytus atvejus: reikalavimą sumokėti netesybas ir įvykdyti prievolę natūra (išskyrus prievolės termino praleidimo atvejus); reikalavimą priteisti dvigubas netesybas; reikalavimą priteisti neprotingo dydžio netesybas. Atsižvelgiant į sutartinių santykių dinamiką, manytina, kad šis sąrašas nėra baigtinis ir ateityje galbūt bus papildytas baudinių netesybų taikymu pripažįstant ir kitus kreditoriaus reikalavimus.

2. Užsienio arbitražo teismų sprendimų dėl sutartimis sulgytų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atvejais, pripažinimas ir leidimas vykdyti Lietuvoje

Sutartyje nustatytų sumų, vienos iš šalių mokėtinų kitai šaliai sutarties pažeidimo atveju, įvertinimas (jų baudinio ar kompensacinio pobūdžio nustatymas) itin aktualus ir užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje aspektu. Lietuvos teismams teko spręsti ne vieną arbitražo teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje bylą, kurioje buvo keliamas tokios netesyboms savo prigimtimi artimos sumos baudinio pobūdžio klausimas. Siekiant teisinio tikrumo ir teismų praktikos nuoseklumo, tokių sumų teisėtumas turėtų būti įvertintas ir baudinių netesybų aiškinimo kontekste. Turi būti nustatyta, ar vertinant pareiškėjų prašymus dėl užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti Lietuvos Respublikoje laikomasi tų pačių principinių nuostatų ir baudinio pobūdžio sampratos, kuri yra formuojama byloje dėl netesybų dydžio įvertinimo.

Prieš aptariant keletą iš priimtų sprendimų, iliustruojančių Lietuvos teismų poziciją, reikėtų pažymėti, kad šiame straipsnyje sąvoka „netesybos“ vartojama straipsnio autoriui analizuojant Lietuvos teisės sistemoje egzistuojančią tinkamo prievolių įvykdymo užtikrinimo būdą. Nors jis ir yra savo prigimtimi artimas užsienio teisės sistemose žinomoms sutartimi nustatomoms sumoms, mokamoms sutarties pažeidimo atvejais (pvz., bendrosios teisės sistemai būdingiems iš anksto aptartiems nuostoliams, angl. „*liquidated damages*“⁵⁴, ir ypač – kitiems, t. y. ne bendrosios, o civilinės teisės tradicijos šalims būdingiems tinkamo prievolių įvykdymo užtikrinimo būdams), siekdama tikslumo ir vartojamų sąvokų aiškumo, autorė jų nevadina „netesybomis“. Remiantis negriežtosios teisės dokumentais, aktualiais sutartiniams teisiniams santykiams, apibendrintai galėtų būti vadinama *sutartimi sulgytos (sutartos) sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju*. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad Lietuvos teismų praktikoje, analizuojant užsienio arbitražo teismų sprendimų pripažinimo Lietuvos Respublikoje klausimą, toks užsienio teisei būdingas šalių sutartas mokėjimas už sutarties pažeidimą kartais įvardijamas netesybomis, todėl, analizuojant toliau pateikiamus teismų praktikos pavyzdžius, turėtų būti atsižvelgta į šio straipsnio autorės ir teismų tam tikrais atvejais nevienodai vartojamas sąvokas.

2006 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo skundą, pateiktą dėl Lietuvos apeliacinio teismo sprendimo, kuriuo patenkintas prašymas pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo sprendimą. Vertindamas priteistų palūkanų dydį, kasacinis teismas nurodė, kad „Neprotingai didelės palūkanos gali būti vertinamos kaip viešosios tvarkos pažeidimas, jeigu jos

⁵⁴ Netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių panašumai ir skirtumai ne kartą analizuoti ir Lietuvos doktrinoje. BUBLIENĖ, D.; ir TRUSKAITĖ-PAŠKEVIČIENĖ, J. Iš <...>, p. 34–45; MEŠKYS, E. *Liquidated* <...>, p. 76–99; VITKUS, S. Teisminės <...>, p. 99–114.

⁵⁵ UNIDROIT Principų (2016 m. red.) 7.4.13 str. ir PECL 9:509 str. numatytas „Sutartas mokėjimas už sutarties pažeidimą“ (angl. „*Agreed payment for non-performance*“), DCFR III. – 3:712 str. aptartas „Nustatytas mokėjimas už sutarties pažeidimą“ (angl. „*Stipulated payment for non-performance*“).

reikštų lupikavimo įteisinimą⁵⁶. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje priimtoje nutartyje suformulavo reikšmingą taisyklę, kuria remdamiesi teismai vėliau vertino sutartimi sulgygtų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, teisėtumą Lietuvos teisinės sistemos kontekste⁵⁷. Nagrinėjamoje byloje buvo keliamas klausimas dėl 14,75 proc. dydžio palūkanų ir jos kasacinio teismo įvertintos tokiomis, kurios negalėjo būti pripažintos neprotingai didelėmis nei Anglijos, kurios teisė buvo taikoma sprendžiant šalių ginčą, nei Lietuvos teisės požiūriu⁵⁸.

Taigi, remiantis dar 2006 m. suformuota kasacinio teismo praktika, arbitražo teismo sprendimas, kuriuo priteistos lupikiškos sutartimi sulgygtos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju, prieštarautų Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. Vis dėlto kasacinio teismo praktikoje taip pat pažymėta, kad „Arbitražo teismo sprendimo galimas prieštaravimas viešajai tvarkai turi būti akivaizdus ir nustatomas pakartotinai nevertinant arbitražo teismo sprendime nustatytų aplinkybių, be to, turėtų būti nustatyta, kad sprendimo pripažinimas pažeistų pačias fundamentaliausias tarptautiniu mastu pripažįstamas vertybes ar moralės principus“⁵⁹. Tokia taisyklė buvo ir yra aiški žinutė visai Lietuvos teisei sistemai (tiek sutartinių santykių dalyviams, tiek teismams, tiek teisės doktrinos atstovams), kad užsienio arbitražo teismo sprendimo prieštaravimas Lietuvos viešajai tvarkai turi būti vertinamas griežtai.

Paminėtina 2008 m. priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje nagrinėtas 0,1 proc. delspinigių dydžio teisėtumas – galimas prieštaravimas Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. Nutartyje pažymėta, „tai, kad sudarydamos sutartį šalis nustato nemažus delspinigius, dar nereiškia, kad arbitražo sprendimo pripažinimas ir leidimas vykdyti prieštarauja Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. Sprendžiant dėl priteistų delspinigių dydžio yra svarbu atsižvelgti į tai, kokio dydžio delspinigiai pasirinkti šalių valia ir sulgygti sutartimi, į tai, kad delspinigiai atsirado iš sutartinių santykių, ir šių santykių pobūdžio (pvz., abi sutarties šalys – privatūs verslo subjektai, turintys patirtį verslo bei derybų srityje, galintys numatyti įsipareigojimų nevykdymo pasekmes ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas). Teismas neturėtų iš esmės paneigti šalių valios dėl atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą teismų praktiką ir 0,1 proc. dydžio delspinigiai gali būti pripažinti atitinkantys šalių interesų pusiausvyrą, principinius teisingumo, protingumo, sąžiningumo reikalavimus <...>. Dėl to kolegija, atsižvelgdama į šalių statusą, šalių valią sudarant sutartį, remdamasi kasacinio teismo formuojama teismų praktika, konstatuoja, kad nėra pagrindo arbitražo sprendimais priteistus 0,1 proc. delspinigius vertinti kaip Lietuvos Respublikos viešosios tvarkos pažeidimą“⁶⁰. Tačiau kitokį sprendimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tais pačiais metais priėmė kitoje byloje, kurioje taip pat buvo vertinamas tų pačių subjektų kitoje sudarytoje sutartyje nustatytas 0,1 proc. delspinigių dydžio prieštaravimas Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai klausimas. Šioje byloje buvo nagrinėjamas skundas, pateiktas dėl Lietuvos apeliacinio teismo sprendimo, kuriame pasisakyta, jog sutarties šalių

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006.

⁵⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-483-421/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį palūkanų dydį analizavo ir 2003 m. gruodžio 9 d. Mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo kontekste. Palūkanos už mokėjimo termino pažeidimą buvo 10,03 proc., o vidutinė metinė palūkanų norma už Lietuvos bankų suteiktas komercines paskolas tuo metu buvo apie 8–12 proc. Tuo remdamasis kasacinis teismas darė išvadą, kad 14,75 proc. dydžio palūkanos, nustatytos už termino praleidimą, viešajai tvarkai neprieštaravo.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483-421/2015.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008.

„nustatytos 0,1 procento nuo neapmokėtos prekių sumos už kiekvieną dieną baudinės netesybos yra lupikiškos, todėl Baltarusijos Respublikos aukštojo ūkinio teismo sprendimų, kuriais jos priteistos iš atsakovo pareiškėjui, pripažinimas visa apimtimi prieštarautų Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai“⁶¹. Tai patvirtina, kad sutartinių santykių šalims ypač sunku prognozuoti tikėtinas ginčų tokio pobūdžio bylose baigtis, net kai itin panašus klausimas jau buvo teismų spęstas. Dėl šios priežasties teismų precedentų reikšmė tokio pobūdžio bylose yra mažesnė nei daugeliu kitų atvejų.

Kitoje byloje kasacinis teismas laikėsi nuomonės, jog nėra pagrindo pripažinti, kad arbitražinio teismo sprendimu buvo priteistos neprotingai didelės netesybos, kurios galėtų būti vertinamos kaip lupikavimas, remdamasis pora itin reikšmingų aspektų: sutartinių santykių pobūdžiu – tai, kad šalys yra verslininkai, ir sutartimi sulgytos baudos apskaičiavimo būdu – jos skaičiavimu ne nuo visos sutarties sumos, bet tik nuo neįvykdytos prievolės dalies (sulgyta dėl 15 proc. baudos, skaičiuojamos nuo neįvykdytos prievolės dalies)⁶². O analizuodamas iš anksto aptartų nuostolių dydžio teisėtumo Lietuvos Respublikos teisinės sistemos kontekste klausimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kartu su ta aplinkybe, jog „sutartis sudaryta profesionalų, išmanančių tokių sutarčių specifiką, turinčių patirtį ir derybinę galią sudarant tokias sutartis, taip pat turinčių galimybę šias sutartis sudarant, vykdam ar nutraukiant pasitelkti kvalifikuotus reikiamos srities teisininkus“, taip pat atsižvelgė į tai, jog „iš arbitražo teismo sprendimo turinio matyti, kad arbitras įvertino aplinkybę, jog iš anksto aptartų nuostolių apskaičiavimo parametrai yra aiškūs, objektyvūs ir numanomi, todėl nematė pagrindo nepatvirtinti šalių sprendimo, susijusio su išieškotinos žalos principu ir suma. Arbitras sprendime taip pat vertino šiuo atveju mokėtinos sumos dydį ir nelaikė pačios sumos (325 000 Eur) per didele atsižvelgiant į didelius samdymo mokesčius ir atlyginimus profesionalaus krepšinio srityje“⁶³. Nutarta panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį⁶⁴ ir pripažinti bei leisti vykdyti užsienio arbitražo teismo sprendimą.

Profesionalaus sporto sutarties pagrindu arbitražo teismo priteistos sumos galimas prieštaravimas viešajai tvarkai (arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje galimybė) Lietuvos apeliacinio teismo vertintas ir 2016 metais. Šioje byloje atsižvelgta ne tik į tai, jog sutarties šalys yra profesionalės. Reikšmingomis aplinkybėmis pripažinta, kad bylą sprendęs arbitras įvertino pagal sutartį šalies pažeidėjo mokėtinos sumos dydį ir, nustatęs, kad tokia suma viršytų jos pagal sutartį gaunamas grynąsias metines pajamas, sumažino ją daugiau nei per pusę, o priteista 36 000 Eur netesybų

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2008.

⁶² Kasacinis teismas paminėjo, kad kitoje byloje tarp tų pačių šalių 0,1 proc. dydžio delspinigiai pripažinti atitinkančiais šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus, bet atkreipė dėmesį, kad tai nepaneigė pareigos kiekvienu atveju nagrinėjant prašymus dėl užsienio teismo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje, net ir esant panašioms ar tapatiems sutartiniams teisiniais santykiams, įvertinti, ar sutartiniai delspinigiai (baudinės netesybos) nepažeidžia viešosios tvarkos konkrečios bylos kontekste. Spręsta, kad Lietuvos apeliacinis teismas padarė teisingas išvadas, kad jų galutinė vertinė išraiška yra neproporcingai didelė ir nederanti su Lietuvos įstatymų pagrindiniais principais, ir dėl to turėjo teisinį pagrindą pripažinti užsienio teismų sprendimus tik iš dalies (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011).

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483-421/2015.

⁶⁴ Straipsnio autorės nuomone, nepaisant to, kad kasacinis teismas panaikino nutartį, verta paminėti Lietuvos apeliacinio teismo argumentus. Atsižvelgta, *inter alia*, į tokio pobūdžio sutarčių nutraukimo tvarką, ypač – išankstinio pranešimo apie sutarties nutraukimą institutą, jo esmę bei paskirtį ir spręsta, kad sutartimi sulgytos sumos dydis nesujęs su agento realiai ar potencialiai galimais patirti nuostoliais. Teismas įvertino aplinkybę, kad sutarties tekstas buvo parengtas agento, ir darė išvadą, kad tokio pobūdžio bauda buvo siekiama apunkinti žaidėjo galimybes nutraukti sutartį ir jį nubausti (Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-96/2014). Reikia paminėti, kad šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas netapatino netesybų ir iš anksto aptartų nuostolių sąvokos.

suma, atsižvelgiant į atlyginimus profesionalaus krepšinio srityje (46 sprendimo punktas), nelaikytina nepagrįstai didele, taip pat tai, jog 5 procentų dydžio metinės palūkanos nuo 36 000 Eur baudos sumos pareiškėjui buvo priteistos remiantis Šveicarijos prievolių kodekso 104, 108 str., o sutartimi šalys sutarė, jog jos nutraukimo nuostoliai atlyginami nedelsiant. Todėl teisėjų kolegija pažymėjo, kad nebuvo pagrindo dėl 5 procentų dydžio palūkanų priteisimo akivaizdaus prieštaravimo viešajai tvarkai⁶⁵.

Iš šio straipsnio skyriuje aptartos aktualios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikos galima spręsti, kad teismai griežtai vertina baudinį (lupikišką) sutartimi sulgytų sumų, mokėtinų sutarties pažeidimo atveju, pobūdį, todėl pareiškėjų prašymai pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo teismų sprendimus, kuriais priteisiamos tokios sumos, tenkinami dažnai. Tačiau itin svarbu, kad visose pirmiau įvardytose bylose arbitražo teismų sprendimais priteistos sumos – tiek vienkartinio pobūdžio, tiek procentine išraiška nustatomos, straipsnio autorės vertinimu, nebuvo tokio dydžio, kuris būtų lupikiškas ir šokiruojantis bei kad toks jų pobūdis būtų akivaizdus. Nebuvo reikalaujama ir įvykdyti prievolę natūra, ir priteisti sutartimi sulgytą sumą, mokėtiną sutarties pažeidimo atveju, nė viena iš šių sumų nebuvo tokia, jog prilygtų pačios prievolės įvykdymui ar prie jo priartėtų (14,75 proc. dydžio palūkanos, 0,1 proc. dydžio delspinigiai, 15 proc. bauda skaičiuojama nuo neįvykdytos prievolės dalies, 25 proc. dydžio bauda, skaičiuojama nuo paskutinės žaidėjo pasirašytos sutarties sumos, ir kt.), nė vienas iš aptartų pripažintų sprendimų nebuvo siejamas su dvigubu nubaudimu už tą patį sutarties pažeidimą.

Apibendrinant antrąją straipsnio dalį pažymėtina, kad, atsižvelgiant į pirmoje dalyje aptartus atvejus, kurie pripažintini kreditoriaus reikalavimu priteisti baudines netesybas, spręstina, kad lupikiškomis ir Lietuvos teisinės sistemos kontekste viešajai tvarkai prieštaraujančiomis turėtų būti laikomos tokios sutartimi sulgytos jos pažeidimo atveju mokamos sumos, kai sprendimo pripažinimas reikštų tokios sumos ir visų dėl sutarties pažeidimo patirtų nuostolių priteisimą arba faktinį prievolės įvykdymą natūra ir sutartyje nustatytos sumos, mokėtinos ją pažeidus, priteisimą (išskyrus prievolės įvykdymo termino pažeidimą, kai suma nėra tokia, kuria siekiama pakeisti prievolės įvykdymą). Taip pat tokiu reikalavimu turėtų būti laikomas kumuliatyvus nubaudimas (daugiau nei vienos tokios sumos taikymas) už tą patį pažeidimą bei neprotingo dydžio netesybų priteisimą. Toks aiškinimas atitiktų baudinių netesybų sampratą ir jų draudimo imperatyvą, pripažįstamą Lietuvos sutarčių teisėje.

Išvados

1. Nors CK įvardytos tik įskaitinės netesybos, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kuria patvirtinta šalių teisė apriboti sutartinę atsakomybę netesybų dydžiu bei artimos alternatyvių ir įskaitinių netesybų praktinės taikymo pasekmės patvirtina, kad sutarties, kuriai taikytina Lietuvos teisė, šalys gali susitarti dėl alternatyvių ar išimtinių netesybų.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taiko labiau išplėstą nei teisės doktrinoje pripažįstamą baudinių netesybų sampratą, nes teisės doktrinoje jos tradiciškai aiškinamos tik kaip kreditoriaus reikalavimas priteisti ne tik netesybas, bet ir visą nuostolių sumą, o Lietuvos teismų praktikoje baudinėmis netesybomis pripažįstami ir kiti atvejai.
3. Išskirtini keturi pagrindiniai atvejai, laikytini kreditoriaus reikalavimu priteisti baudines netesybas: kreditoriaus reikalavimas priteisti ir sutartimi sulgytas netesybas, ir visus patirtus nuostolius, neįskaitant mažesnės sumos į didesnę; kreditoriaus reikalavimas sumokėti netesybas ir įvykdyti prievolę natūra (išskyrus prievolės termino praleidimo atvejus); kreditoriaus reikalavimas priteisti

⁶⁵ Lietuvos apeliacinis teismas. 2016 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-45-381/2016.

dvigubas netesybas; kreditoriaus reikalavimas priteisti neprotingo dydžio netesybas. Šis sąrašas nėra baigtinis ir ateityje teismų praktikoje ar teisės doktrinoje galimai bus papildytas baudinių netesybų taikymu pripažįstant ir kitus kreditoriaus reikalavimus.

4. Iki šiol Lietuvos teismai, nagrinėję, ar prašomi pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje užsienio arbitražo teismų sprendimai, kuriais priteisiamos sutartimis sulgytos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju – savo prigimtimi netesyboms artimos sumos – neprieštarauja viešajai tvarkai, dažniausiai tenkindavo pareiškėjų prašymus. Tačiau nagrinėtų bylų analizė rodo, kad šiais sprendimais priteistos sumos nebuvo akivaizdžiai baudinio pobūdžio, t. y. jose dominavo kompensacinė tokios sumos prigimtis.
5. Prieštaraujantys viešajai tvarkai, todėl nepripažintini ir neleistini vykdyti Lietuvos Respublikoje turėtų būti užsienio arbitražo teismų sprendimai, kurių pagrindu priteistų sumų išieškojimas kreditoriaus naudai reikštų faktinį prievolės įvykdymą natūra ir visos sutartyje nustatytos sumos, mokėtinos ją pažeidus, priteisimą (išskyrus prievolės įvykdymo termino pažeidimą, kai suma nėra tokia, kuria siekiama pakeisti prievolės įvykdymą).
6. Dėl prieštaravimo viešajai tvarkai nepripažintiniais ir neleistiniais vykdyti Lietuvos Respublikoje turėtų būti užsienio arbitražo teismų sprendimai, kuriais priteistos visos sutartimi sulgytos sumos, mokėtinos sutarties pažeidimo atveju, ir kartu visi kreditoriaus patirti nuostoliai.
7. Prieštaraujantys viešajai tvarkai, todėl nepripažintini ir neleistini vykdyti Lietuvos Respublikoje turėtų būti užsienio arbitražo teismų sprendimai, kurių pagrindu priteistų sumų išieškojimas kreditoriaus naudai reikštų kumuliatyvų (daugiau nei vienos tokios sumos taikymą) skolininko nubaudimą už tą patį pažeidimą, suteikiant kreditoriui galimybę nepagrįstai praturtėti.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (patvirtintas Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo“). *Vyriausybės žinios*, 1964, nr. 19-138.
3. RTFSR civilinis kodeksas, veikias Lietuvos TSR teritorijoje. Oficialus tekstas su pakeitimais 1954 m. sausio 1 dienai ir su pastraipsniui susistemintos medžiagos priedu. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

Specialioji literatūra

4. AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
5. BALCERZAK, F.; GERETA, D. Make Them Bleed: Penalty Clauses and Liquidated Damages in English and Polish Law. *Common Law Review*, 2007, Vol. 8, p. 50–52.
6. BITINAS, B.; RUPŠIENĖ, L.; ŽYDŽIŪNAITĖ, V. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
7. BUBLIENĖ, D.; ir TRUSKAITĖ-PASKEVIČIENĖ, J. Iš anksto sutartų nuostolių instituto Jungtinės Karalystės teisėje ir netesybų instituto Lietuvos Respublikos teisėje palyginimas. *Teisė*, 2013, t. 37, p. 34–45.
8. CALLEROS, Ch. Punitive Damages, Liquidated Damages, and Clauses Penales in Contract Actions: A Comparative Analysis of the American Common Law and the French Civil Code. *Brooklyn Journal of International Law*, 2006, Vol. 32, No. 1, p. 66–119.
9. DI MATTEO, L. A. A Theory Of Efficient Penalty: Eliminating The Law Of Liquidated Damages. *American Business Law Journal*, 2008, 38(4), p. 634–753.
10. HOECKE, M. Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine: Towards a New Model for Comparative Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 1998, Vol. 47 (3) [interaktyvus. Žiūrėta 2018-11-12]. Prieiga

per internetą <https://www.researchgate.net/publication/284581655_Legal_Cultures_Legal_Paradigms_and_Legal_Doctrine_Towards_a_New_Model_for_Comparative_Law>.

11. KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai: vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
12. MEŠKYS, E. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77, p. 76–99.
13. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2001.
14. PASA, B. The European Law of ‘Contractual Penalties’. *European Review of Private Law*, 2015, 23(3), p. 355–383.
15. PRESSMAN, M. The Two-Contract Approach to Liquidated Damages: A New Framework for Exploring the Penalty Clause Debate. *Virginia Law and Business Review*, 2013, Vol. 7, Issue 4, p. 651–708.
16. STASKONIS, V., et al. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vajusta, 1997.
17. TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
18. VITKUS, S. Teisminės kontrolės sutartinių sumų atžvilgiu lyginamieji aspektai. *Social Transformations in Contemporary Society*, 2015, t. 3, p. 183–192.
19. VON BAR, C.; CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume I. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009. <https://doi.org/10.1515/9783866537279>
20. ZELLER, B. When Is a Fixed Sum Not a Fixed Sum but a Penalty Cause? *Journal of Law and Commerce*, Vol. 30, No. 2, 2012, p. 173–184. <https://doi.org/10.5195/JLC.2012.4>
21. ŽERUOLIS, J. *Tarybinė civilinė teisė: vadovėlis. I dalis*. Vilniaus universitetas. Vilnius: Mintis, 1975.

Teismų praktika

22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483-421/2015.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-916/2015.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-916/2015.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2014.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-213/2014.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-636/2013.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2013 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-230/2013.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011).
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-512/2009.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2009.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562/2008.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2008.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-333/2008.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2008.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2006.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-367/2006.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2006 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-179/2006.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-378/2005.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-400/2005.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-1070/2003.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-218/2003.
45. Lietuvos apeliacinis teismas. 2016 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-45-38/2016.
46. Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-96/2014).

Kita

47. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-16]. Prieiga per internetą <<https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>>.
48. Draft Common Frame of Reference. 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf>.
49. Principles of European Contract Law, 2002 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>>.
50. 1978 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rezoliucija dėl baudinių nuostatų civilinėje teisėje. [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505599>>.
51. Resolution relating to penal clauses in civil law – Explanatory Memorandum. Committee of Ministers Council of Europe [interaktyvus. Žiūrėta 2018-09-24]. Prieiga per internetą <<https://rm.coe.int/09000016804d1a18>>.

Punitive Agreed Payments for Non – Performance and Other Exorbitant Payments Having Close Nature in Lithuanian Contract Law

Viktorija Budreckienė

(Mykolas Romeris University, Law firm Raulynaitis, Žemkauskienė and partners)

S u m m a r y

Lithuanian definition “*netesybos*” means an agreed payment for contractual non – performance (defined in Article 6.71 of Lithuanian Civil Code). The author of this article analyzes the notion of such agreed payments for contractual non – performance when they are punitive in their nature (Lithuanian term “*baudinės netesybos*”).

Also, as such amounts are forbidden in current Lithuanian contract law, the author examines related issues – cases of recognition of foreign arbitral tribunal decisions awarding agreed payments for contractual non – performance when debtor requests for non – recognition due to punitive nature of the awarded amount arguing that they are contrary to the public policy.

Conclusions of this article may serve as the directions for the participants of civil turnover, judges and scholars in the field of law.